

המכון למחקרי ביטחון לאומי
THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES
INCORPORATING THE JAFFEE CENTER FOR STRATEGIC STUDIES
TEL AVIV UNIVERSITY
אוניברסיטת תל-אביב

מבט על, גיליון 606, 10 בספטמבר 2014

כיצד להתמודד עם התעצמות חמאס?

עמוס ידלין

כעת, עם שוך הקרבות, יש לבחון את סוגיית ההתעצמות מחדש של חמאס. חוסר העמידה על הקמת מנגנונים, שימנעו את ההתעצמות מחדש של חמאס בתום סבבי הלחימה הקודמים, "עמוד ענן" ב-2012 ו"עופרת יצוקה" ב-2009, הוא-הוא, במידה רבה, "חטא הקדמון" שאפשר לחמאס ליזום את סבב הלחימה הנוכחי.

מוקדם יותר השבוע צוטט גורם מדיני בכיר, כנראה שר החוץ, באומרו, כי "חמאס לא המתין אפילו לרגע אחרי סבב הלחימה האחרון והחל בחידוש ההתחמשות שלו לקראת אפשרות של סבב נוסף". בתגובה, הכחיש גורם ביטחוני בכיר את הטענה ומסר, כי "איננו מכירים מידע כזה ולא ברור לנו על מה [...] מתבסס, ומהיכן שאב את המידע הזה".

חילוקי הדעות הפוליטיים בין אסכולת ה-"הרתעה" לבין אסכולת ה-"מיטוט" אשר החלו עם תחילת המערכה האחרונה מול חמאס, מקובלים ולגיטימיים במדינה דמוקרטית. במקביל, יש לבצע בחינה מקצועית של סוגיית בניין כוחו של חמאס אחרי "צוק איתן" לצורך גיבוש מדיניות קונקרטית הצופה פני עתיד.

בכדי לקבוע שחמאס יחדש את מאמצי הבניה של יכולותיו הצבאיות מיד עם הפסקת האש לא נדרש מודיעין אינטימי ועדכני. כך נהג חמאס בעבר ויש להניח שכך ינהג גם בעתיד. חמאס הוא ארגון שחרט על דגלו את ההתנגדות המזויינת וברור שיעשה כל מאמץ, ללא עיכוב, בכדי לשקם את יכולותיו הצבאיות אשר נפגעו קשות בחמישים ימי המערכה של "צוק איתן". חמאס איבד את שתי היכולות האסטרטגיות המרכזיות שלו: מערך הרקטות ארוכות הטווח, שהתנפץ על "כיפת הברזל" הישראלית ואת מערך מנהרות התקיפה, שנהרס על ידי צה"ל כמעט במלואו. גם מערכים נוספים כמו מערכי הנחיתה מהים ומערכי המזל"טים – כשלו או נפגעו קשה.

אמנם חמאס הגיע להפסקת האש מבלי שקיבל דבר כמעט מרשימת דרישות ארוכה שהציב; אך גם ישראל לא הצליחה לכפות על ארגון הטרור את אחת מהדרישות המרכזיות שהציג ראש הממשלה כמטרה למבצע: פירוז עזה והקמת מנגנונים שיפקחו על מניעת ההתעצמות של חמאס. יעד זה של "אי התעצמות" הוחמץ כאמור גם בהסדרות הקודמות וראוי שיהיה יעד מרכזי לדרישות הישראליות במשא ומתן על ההסדרה, הצפוי להתחיל בקהיר 30 יום לאחר מועד הפסקת האש, שהוכרזה ב-26 באוגוסט 2014. עד שתושג הסדרה (אשר הסיכוי לטיפול אפקטיבי בהתעצמות במסגרתה אינו גבוה) האינטרס של חמאס הוא להפעיל את אלפי עובדי הייצור במחרטות הטילים ואלפי חופרי המנהרות ולהציב אותם בראש רשימת מקבלי המשכורות של הארגון.

חשוב להבין שהפגיעה בחמאס הייתה קשה, אך לא טוטלית. חשוב להתמקד בשלושת התחומים הקשורים בהתעצמות העתידית של חמאס: מנהרות ההברחה (שטופלו על ידי המצרים), מערך הייצור, ומנהרות התקיפה.

1. מנהרות הברחה: מוערך כי לחמאס היו 800 - 1000 מנהרות הברחה ורובן נהרסו על ידי המצרים, אך יש להניח שכמה עשרות בכל זאת שרדו ושחמאס ייתן עדיפות להברחת כסף ונשק במנהרות אלו. הרי העזרה ההומניטרית, המזון, הדלק ואפילו חומרי הבניין יגיעו ממילא בחסות ישראלית דרך מעבר כרם שלום.

2. מערך ייצור אמצעי הלחימה: יש להניח, כי 30 - 50 אחוז ממערך זה שרדו את המאמץ הישראלי להשמידם וכי אתרי הייצור הללו חזרו לייצר בקצב המרבי האפשרי שמותנה בזמינות חומרי הגלם.

3. מערך המנהרות ההתקפיות: סביר להעריך שעיקר פעילות החפירה של חמאס מתמקדת כעת בחילוץ גופות ואיתור אנשי הזרוע הצבאית, שנקברו במנהרות שפוצצו. עם זאת, הנחת העבודה חייבת להיות שגם במערך המנהרות ההתקפיות שרדה יכולת של מנהרה או שתיים שלא התגלו או שלא הושמדו במלואן.

ושחמאס יעשה כעת כל מאמץ לשקמן. גם אם כשלו בהשגת יעדן המבצעי, ההד הציבורי והתודעתי שהשיגו מנהרות התקיפה והטרור של חמאס יוצר מחויבות גוברת מצד הארגון להגביר את העיסוק באמצעי זה. גם אם יחלוף זמן רב עד שייחפרו מנהרות שמאפשרות יכולות אסטרטגיות, חמאס מעוניין לשמר ולייצר שימוש במנהרת תקיפה כפלטפורמה לפיגוע טרור נקודתי. מטרת אירוע זה תהא להיות מתקשר ומכאיב ככל האפשר תוך ניסיון להשפיע על המורל ביישובי הנגב המערבי ועל הנראטיב של העמידה האיתנה גם לאחר תום "צוק איתן".

הבנות עיקריות מהניתוח:

1. חמאס יעשה כל מאמץ לבנות את כוחו מחדש ולהתכונן לעימות הבא.
2. אין לצפות להתעצמות מרשימה ומהירה של חמאס בטווח הזמן הקרוב – בשלב זה חמאס עסוק יותר בבקרת נזקים ובשיקום. הוא רחוק מאד מהיכולות שהיו לו בתחילת יולי 2014. עם זאת, קיים חשש באשר לטווח הארוך, משום שחמאס הוכיח בעבר יכולת שיקום והתעצמות מרשימה.
3. חמאס הוכיח עצמו כארגון לומד – יש להניח שיתחקר את הצלחותיו וינסה לתגבר מערכים שהביאו לו הישגים, וכן יש להניח כי יתחקר את כישלונותיו תוך חיפוש דרכים חדשות לפגוע בישראל.
4. אין ספק שחמאס מעודד מהצלחתו לפגוע בצה"ל וביישובים באמצעות ירי מרגמות ועל כן הוא יתגבר את המערך הזה.
5. פעילות ההתעצמות של חמאס תתבצע, ככל הניתן, בחשאי, תוך ניסיון להסתירה מהמודיעין הישראלי. יש להניח שהאוכלוסייה האזרחית תספק מעטפת הגנתית לפעילות חמאס.
6. ההתעצמות תתבצע הן באמצעות רכש והברחות חיצוניות והן באמצעות ייצור פנימי בעזה.
7. הכנסת גורמי שלטון ומנגנוני ביטחון של הרשות הפלסטינית לעזה לא תספיק בכדי למנוע את התעצמות חמאס. הפגיעה בו לא הייתה קשה מספיק, מצד אחד, ומצד שני אבו מאזן לא מעוניין לטפל בנושא – הוא מעדיף את אסטרטגיית העימות המדיני עם ישראל במוסדות הבינלאומיים.

המלצות למדיניות:

1. על ארגוני המודיעין להתריע כאשר חמאס יעבור משלב ה"שיקום" וההתאוששות לשלב ה-"התעצמות" תוך דגש על מרכיבי ההתעצמות ופירוט הקצב של התהליך בכל אחת מן היכולות.
2. על הדרג המדיני להכיר בחשיבות האיום הנובע מההתעצמות הנוכחית והעתידית של חמאס ולתרגם את האיום להנחיות קונקרטיות למערכת הצבאית, הדיפלומטית, ההסברתית והמשפטית.
3. נושא מניעת ההתעצמות חייב להיות בראש סדר היום בשיחות ההסדרה העקיפות שיתנהלו בקהיר. אם השיחות העקיפות לא יבשילו לכדי הסכם, הנותן מענה אפקטיבי להתעצמות, יש לגבש אסטרטגיה, ללא הסכמה עם חמאס אך בתיאום עם המצרים והאמריקאים, אשר תתמודד באופן המיטבי עם ההתעצמות העתידית של חמאס.
4. יש לוודא ולתאם עם המצרים את הגברת המאמץ לחסימת עשרות מנהרות הברחה שנותרו בין עזה לסיני.
5. יש לסכם עם בעלי בריתנו האמריקאים והאירופאים שנושא ייצור אמצעי הלחימה האסטרטגיים וחפירת מנהרות תקיפה, הם "קאזוס-בלי" עבור ישראל – בגין פעולות אלה לישראל תהיה לגיטימציה לפעול באמצעים צבאיים בעזה.
6. בעת בניית תוכנית השיקום לתשתית האזרחית והכלכלית ברצועה, יש לקבע מנגנון יעיל למניעת זליגת חומרים דו-שימושיים לחמאס.
7. להקדים את חמאס ב"תחרות הלמידה". אין דבר המעכב יותר תחקור ולמידה מאשר התמכרות לזרי הדפנה של המנצחים. על צה"ל להגדיר לעצמו את התחומים בהם עליו להשתפר ובראשם – היוזמה, החדשנות, ההפתעה, התחבולה, ניהול ממד הזמן וכן המודיעין למטרות איכות.

לסיכום:

יש להחזיר את נושא ההתעצמות של חמאס למרכז האסטרטגיה המתעצבת נגדו בתקופה שלאחר "צוק איתן". על אסטרטגיה זו להבטיח שאם וכאשר נגיע לסבב צבאי נוסף מול חמאס – הוא יהיה רחוק ככל האפשר על ציר הזמן ושעיקרו, יהיה התמודדות עם יכולות צבאיות שאנו מכירים היטב ושיש לנו מענה מבצעי הולם בעבורם. הדילמה הקשה ביותר שתעמוד בפני הדרג המדיני והביטחוני, אשר עליה ראוי לקיים דיון יסודי, היא בשאלה: מהו סף ההתעצמות המצדיק פעולות צבאיות יזומות, וכיצד על ישראל להימנע משקיעה בנוחות ובשקט שמאפשר הטווח הקצר תוך סיכון של תשלום גבוה בהרבה בטווח הארוך.